

Bon Bini

Jaargang 3 - Nr. 2
Winter 2020/2021

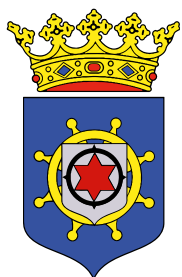
Bonaire

Nederlands zonnigste gemeente

A photograph of a person with blonde hair tied back, seen from behind, swimming in the shallow, clear turquoise water of a beach. The sky is blue with scattered white clouds. The text 'Anderhalve meter? No problem!' is overlaid on the upper part of the image in a white, bold, sans-serif font with a blue outline.

Anderhalve meter?
No problem!

- Sterker uit de crisis
- Landbouw als groeisector
- Ideaal voor ecotoerisme
- Vakantiesfeer is terug
- Elektrisch vliegen tussen ABC-eilanden
- Afval bestaat niet
- Bescherm het Papiaments

OPENBAAR LICHAAM
BONAIRE

Inhoud

- 3 Sterker uit de crisis
- 4 Premier Rutte: Bonaire mag
- 6 Vakantiesfeer keert terug
- 8 Landbouw als groeisector
- 12 Ideaal voor ecotoerisme
- 13 Inhaken op Blue Destination
- 16 Elektrisch tussen de ABC-eilanden
- 18 Kandidaat voor Galileo-station
- 19 'Spik en span' dankzij lenW
- 20 Afval bestaat niet
- 22 Brandstof verzekerd
- 23 Bescherm het Papiaments
- 24 Bonairianen stemmen mee
- 26 Benoemingen
- 28 Samen tegen sargassum
- 29 Beschermvrouwe om hulp gevraagd
- 30 Opinie: Red het koraal

Colofon

Bon Bini Bonaire is een uitgave van het Kabinet van de Gezaghebber, verschijnt halfjaarlijks en is bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is in Bonaire en zijn inwoners.

Redactie: ADCaribbean BV.

Foto's: Casper Douma, Stephan Kogelman, Nico van der Ven, TCB, BZK en lenW.

Vormgeving en druk: Printweb Media BV.

Alle auteursrechten ten aanzien van de inhoud van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden.

Kabinet van de Gezaghebber

Plasa Reina Wilhelmina 1,
Kralendijk - Bonaire,
Caribisch Nederland (www.bonairegov.nl).

Sterker uit de crisis

Bonaire maakt alweer tien jaar deel uit van Nederland. Op 10 oktober 2010 hield het land Nederlandse Antillen op te bestaan en werd Bonaire net als Sint Eustatius en Saba een 'bijzondere gemeente'. Sindsdien bestaat Nederland uit een Europees en een Caribisch deel, is Duitsland niet langer het grootste buurland, maar Venezuela en is Mount Scenery op Saba het hoogste punt van het land.

Onlangs merkte minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Kajsa Ollongren op dat de coronacrisis duidelijk heeft gemaakt dat de 'BES-eilanden' er helemaal bij horen. Als het gaat om het steun- en herstel-pakket waarmee het kabinet ons land door de crisis probeert te loodsen ben ik het hartgrondig met haar eens. De noodmaatregelen die voor Europees Nederland zijn getroffen zijn, toegesneden op de lokale situatie, ook van toepassing in Caribisch Nederland.

Wij Bonairianen kunnen ons gelukkig prijzen deel uit te maken van een rijk en goed georganiseerd land. In de afgelopen tien jaar is de kwaliteit van het onderwijs en de gezondheidszorg met sprongen vooruit gegaan en is er veel geïnvesteerd in veiligheid. Volkshuisvesting en infrastructuur ontwikkelen zich eveneens positief. En na een aarzelend begin zijn eerste stappen gezet om de armoede terug te dringen.

Intussen wordt er op het eiland hard gewerkt om Bonaire sterker uit de coronacrisis te laten komen. Onze economie is extra hard geraakt omdat we in belangrijke mate afhankelijk zijn van toerisme. Er is en wordt daarom flink geïnvesteerd in voorzorgsmaatregelen om vakantiegangers een zo veilig mogelijk verblijf te bieden. In deze editie vertellen enkele ondernemers hoe zij dit bizarre jaar hebben ervaren en hoe zij naar de toekomst kijken.

U heeft het minister-president Mark Rutte zelf horen zeggen in zijn persconferentie van 3 november: op vakantie gaan naar de Caribische delen van het Koninkrijk die code geel hebben (zoals Bonaire) mag deze winter. En het kan: we hebben - ook op de stranden en in de restaurants - meer dan voldoende ruimte voor social distancing en ons klimaat nodigt uit om altijd buiten te zijn. We doen er alles aan om u een letterlijk en figuurlijk zonnige vakantie te kunnen bieden.

U kunt in deze uitgave ook lezen dat Bonaire inzet op diversificatie, bijvoorbeeld door innovatieve landbouw, veeteelt en visserij te stimuleren. Dat maakt ons minder afhankelijk van import, levert nieuwe banen op, is duurzamer en komt - last but not least - de smaak van versproducten ten goede. Het past ook prima in ons Blue Destination-concept, net als elektrisch vliegen tussen de ABC-eilanden waarnaar minister Cora van Nieuwenhuizen-Wijbenga van Infrastructuur en Waterstaat een verkenning laat doen.

Ik wens u veel leesplezier.

Edison Rijna
Gezaghebber van Bonaire

Premier Rutte: Bonaire mag

BONHATA-voorzitter Bas Noij.

Nederlanders wordt door de regering dringend afgeraden op vakantie te gaan naar het buitenland, maar reizen naar de Caribische delen van het Koninkrijk mag wel, luidde de boodschap van minister-president Mark Rutte tijdens zijn persconferentie begin november. Vrijwel op datzelfde moment ging Bonaire - na een korte periode waarin de grenzen gesloten waren - van code oranje naar de veilige code geel.

„We zijn verheugd dat de Caribische delen van het Koninkrijk expliciet genoemd zijn als bestemming waar nog wel heen gereisd mag worden”, reageert Arjan Kers, de general-manager van TUI Nederland. Voor TUI is het reisadvies van het ministerie van Buitenlandse Zaken leidend. „Wij vinden veilig en verantwoord op vakantie gaan belangrijk. Daarom bieden wij alleen vakanties aan naar groene of gele gebieden. Dat was al het geval bij Curaçao en sinds 4 november heeft ook Bonaire weer een geel

reisadvies. Dat was positief nieuws.”

„Vanzelfsprekend hebben we alle maatregelen getroffen om reizigers een veilige reis en verblijf te bezorgen. Mensen willen graag op vakantie. Na de mededeling van premier Rutte zagen wij een toenemende belangstelling voor een vakantie naar Curaçao en Bonaire. Maar een run zouden we het niet willen noemen. We vliegen met TUI fly drie keer per week naar Bonaire in combinatie met Curaçao”, aldus Kers.

Opgelucht

De toeristische sector op Bonaire is buitengewoon opgelucht dat het eiland weer toeristen kan ontvangen. „We zijn vol goede moed na de zware tijd die we hebben doorgemaakt”, zegt Bas Noij, voorzitter van de Bonaire Hotel and Tourism Association (BONHATA) en eigenaar van duikschool VIP Diving. „Officieel is er nooit een lockdown geweest, maar voor onze sector was dat de facto wel het geval. Van maart tot en met juni hebben we geen toerist gezien.”

Bonaire telde bij het ter perse gaan van deze editie slechts een enkele actieve besmetting. Deskundigen zijn ervan overtuigd dat het risico van importbesmettingen minimaal is dankzij het testbeleid voor aankomst. Ze worden hierin gesteund door data uit Aruba en Curaçao waar de grenzen - zelfs voor landen met een hoge besmettingsgraad - wel openbleven en waar toch vrijwel geen besmettingen geïmporteerd.

Omzetverlies

Uit een enquête is gebleken dat de BONHATA-leden tijdens de lockdown gemiddeld negentig procent omzetverlies hebben geleden. „De restaurants misschien iets minder, want die hadden nog een beetje lokale klandizie, maar hotels, autoverhuurbedrijven en bijvoorbeeld de duikshops hadden nul omzet. Gelukkig hebben we goede steun gekregen van het rijk waarvoor we zeer dankbaar zijn. Niet dat alle gaten kunnen worden gedicht, maar een grote golf faillissementen is ermee voorkomen.”

Toen Europa Covid-19 onder controle leek te hebben heropende Bonaire op 1 juli zijn grenzen voor Nederland en enkele andere 'veilige' Europese landen. De sector veerde op. „In juli en augustus groeiden we al snel naar gemiddeld zo'n vijftig procent van de omzet in een normale zomer. Je maakt geen winst, maar kan het wel een tijdje volhouden; een kwestie van creatief overleven. Restaurants gingen draaien met twee zittingen zodat ze toch nog een behoorlijke bezetting kenden.”

Domper

Begin september zag het Eilandelijk Beleidsteam zich genooddaakt de grenzen opnieuw te sluiten. Een terugkerende inwoner bleek de bron van enkele tientallen besmettingen. „Dat was een enorme domper. Het besluit overviel ons volledig. Tegen onze gewoonte in hebben we onze frustraties niet voor ons gehouden. Inmiddels is de communicatie met de overheid sterk verbeterd. We hebben meerdere keren per week overleg. Onze invloed is uiteraard beperkt, want de medici zijn leidend, maar we hebben nu wel het gevoel dat we ons zetje kunnen doen.”

Bonaire had het virus al snel weer onder controle dus verzocht gezaghebber Rijna het ministerie van Buitenlandse Zaken medio oktober om code oranje in te trekken. „Maar toen kwam het OMT-advies naar buiten om alle buitenlandse reizen te ontraden. Wij vreesden het ergste. Dat minister-president Rutte bekendmaakte dat er wel mag worden gereisd naar de Caribische delen van het Koninkrijk die code geel hebben was een enorme opluchting. De hotels zagen onmiddellijk de boekingen weer op gang

Premier Rutte kondigde op 3 november aan dat reizen naar Bonaire mag.

komen, want mensen zitten te springen om deze winter de zon te zien.”

Amerikanen

Het aantal bezoekers wordt wel gelimiteerd. „We moeten er voorlopig vanuit gaan dat zich af en toe weer een besmetting voordoet. Wij hebben voorgesteld om in dat geval niet meteen de deur weer op slot te doen, maar het aantal vluchten tijdelijk terug te schroeven. Overigens is op Aruba waar al geruime tijd ook weer Amerikanen komen gebleken dat daar geen enkele besmetting te herleiden is naar toeristen.”

BONHATA pleit er daarom voor dat Bonaire ook de grenzen voor Noord-Amerika heropent. „Uiteraard met alle voorzorgen zoals een verplichte test. Onze markt bestaat grofweg voor de helft uit Europeanen - en dan vooral Nederlanders - en voor de andere helft uit Amerikanen. Als ook die laatste weer welkom zijn kunnen

we in december misschien op vijftig procent van de gebruikelijke omzet zitten.”

Protocollen

Op de vraag hoe veilig het is, zegt Noij: „Ik ben geen viroloog, maar tijdens de eerste lockdown heeft de sector niet stilgezeten. Er zijn protocollen opgesteld en er is heel veel geïnvesteerd in voorzorgsmaatregelen op het gebied van onder meer schoonmaak en afstandhouden. Er zijn ook steeds meer bedrijven die het Virus Aware Seal hebben van Green Destinations, een keurmerk waarmee je aantoont op alle vlakken de juiste voorzorgsmaatregelen te hebben genomen om een veilige vakantie te waarborgen. Het voordeel is dat zich alles hier in de buitenlucht afspeelt. Alleen slapen doe je in je hotelkamer. Overal op het eiland is er alle ruimte om social distancing in acht te nemen, ook op de terrassen en op de stranden.”

Vakantiesfeer keert terug

Een goede graadmeter voor de impact die de coronacrisis op de economie van Bonaire heeft is het aantal aankomsten op Flamingo Airport. Die zijn na medio maart toen het internationaal toerisme tot stilstand kwam in een vrije val geraakt. Over de eerste negen maanden werden 66.968 inreizende bezoekers geteld waar dat er in dezelfde periode vorig jaar 158.496 waren. Dieptepunt was de maand april met 105 passagiers tegen 16.185 in 2019. Hotels, autoverhuurders, duikscholen, restaurants, aanbieders van excursies en souvenirwinkels zagen na een flitsende start van 2020 hun omzet instorten.

General manager David Rietveld van Delfins Beach Resort.

„De eerste keer dat het eiland op slot ging voor toeristen was schokkend, maar de tweede keer kwam nog veel harder aan. Het begon net weer een beetje op gang te komen toen de grenzen opnieuw werden gesloten“, aldus general manager David Rietveld van Delfins Beach Resort, met 338 bedden - waar er begin 2021 nog eens 64 bij komen - een van de grotere hotels van Bonaire.

Overlevingsstand

„Tijdens de eerste lockdown zakte de omzet zeker met negentig procent. Gelukkig kwam er steun van de overheid. Hoe blij wij er ook mee zijn, die was uiteraard niet genoeg om alle kosten te dekken. Je komt in een overlevingsstand. We zijn ons op de lokale markt gaan richten en verhuur voor langere termijnen. Normaal gesproken rekenen we

Aan het begin van het jaar leek Bonaire af te stevenen op een recordaantal toeristen, getuige de forse groei van het aantal aankomende passagiers in januari en februari. Onderstaande - door Bonaire International Airport verstrekte - cijfers maken duidelijk hoe het toerisme in de loop van maart stilviel, maar ze laten tegelijkertijd zien hoe krachtig het herstel kan zijn als toeristen weer welkom zijn.

Maand	2019	2020
Januari	17.786	18.873
Februari	15.791	17.869
Maart	18.499	8.507
April	16.185	105
Mei	14.676	276
Juni	15.054	1.715
Juli	16.057	6.831
Augustus	16.157	7.563
September	13.066	3.193
Oktober	15.225	2.036*
Totaal	158.496	66.968

* voorlopige cijfers

Het aantal internationale vluchtbewegingen daalde in de eerste negen maanden van 2.320 in 2019 naar 1.046 dit jaar. Het aantal lokale vluchten daalde van 11.362 naar 7.154.

voor een studio tweehonderd dollar per nacht, nu was dat vijftienhonderd tot tweeduizend dollar voor een hele maand. Je doet het omdat je elke dollar nodig hebt.”

In juli ging de grens weer open. „Het trok meteen aan. We hebben leuke zomermaanden gedraaid, natuurlijk veel minder dan normaal, maar we zagen het de goede kant opgaan. En toen kwam de tweede lockdown. Die

hebben we echt ervaren als een killer. Onmiddellijk zakte de bezetting terug naar tien tot vijftien procent. Gelukkig is het virus snel onder controle gekregen en zijn we sinds 4 november weer open. Geweldig dat Rutte ons apart genoemd heeft als bestemming waar men naar toe kan deze winter."

Reserveringen

"De reserveringen zijn meteen na de persconferentie van de premier op gang gekomen. Voor december zitten we op een bezetting van iets boven de veertig procent. Er wordt veel last minute geboekt dus we gaan de vijftig procent wel halen." Delfins had begin maart zo'n 65 mensen in dienst. Proefdienstverbanden zijn opgezegd en een aantal aflopende contracten niet verlengd. "Op dit moment hebben we tegen de veertig mensen aan het werk. Nu het toerisme weer op gang komt zullen we een aantal medewerkers proberen terug te halen."

Rietveld is optimistisch. "We bekijken het van dag tot dag. Vorige week was het zwembad nog leeg. Nu gaat het er bij de bar - met inachtneming van de anderhalve meter afstand - weer levendig aan toe. De gezellige vakantiesfeer is terug. Niet dat het druk is. Dat is het nooit op Bonaire, want we zijn geen massabestemming. We doen er alles aan om onze gasten niet alleen een heel leuke, maar ook veilige vakantie te bezorgen. We zijn een pilot begonnen met een Covid-19 sneltest. Gasten en personeel kunnen die vrijwillig laten afnemen."

Booming

Bonaire leek een topjaar tegemoet te gaan, zegt eigenaar Bart

Snelder van duikschool Wannadive. "De eerste maanden waren booming. Totdat ik letterlijk vanuit mijn winkeltje het laatste vliegtuig zag vertrekken. Het was een schokkende ervaring. Geen klant meer op het eiland, mijn kinderen thuis, want ook de scholen gingen dicht en mijn vrouw in Nederland. De vraag die je jezelf dan stelt: wat nu, hoe verder? We hadden net een derde locatie geopend. Vooral de onzekerheid is fnuikend."

Zonder inkomsten was het een geluk bij een ongeluk dat een aantal van zijn medewerkers besloot met de laatste repatriërvlucht terug te keren naar Nederland. "Met de anderen zijn we allerlei activiteiten gaan bedenken. We hebben onder meer voedselpakketten samengesteld en rondgebracht."

Alles buiten

In juli ging de grens weer open. "Je zag toen hoe groot de potentie van Bonaire is, want het ging meteen de goede kant op. Met een beetje omzet en een beetje steun van de overheid dachten we het wel te redden. Totdat de tweede lockdown

kwam. Die dreun kwam harder aan dan de eerste. Het voelde als een nekslag. Veel winkels zijn dichtgegaan en ik vrees dat een aantal ook niet meer opengaat."

Snelder is blij dat de grenzen weer open zijn. "Na de persconferentie van premier Rutte begonnen de boekingen binnen te komen. Duiken in coronatijd kan prima. Mijn winkels zijn buiten, het klaslokaal is buiten, het vullen van de flessen gebeurt buiten, de douches zijn buiten en op de boten hebben we de capaciteit gehalveerd. Als het nodig is varen we gewoon een keer extra, want de duikplekken zijn op Bonaire nooit ver weg."

Veerkracht

"Het eiland heeft bewezen een enorme veerkracht te hebben. Bouwactiviteiten zijn gewoon doorgegaan dus bedrijven zijn blijven investeren. Als de economie echt aantrekt dient zich een ander probleem aan: dan komen we personeel tekort, want veel mensen hebben het eiland verlaten. Zolang er geen vaccin is blijft de onzekerheid, maar toch zie ik de toekomst zonnig in."

Eigenaar Bart Snelder van Wannadive.

Projectleider Reorganisatie LVV Maurice Adriaens.

Landbouw als groeisector

Ooit slaagde de bevolking van Bonaire erin zichzelf met kleinschalige landbouw, veeteelt en visserij van voldoende voedsel te voorzien, maar anno 2020 is het eiland vrijwel volledig afhankelijk van import. Zoals vroeger zal het niet meer worden, maar het Bestuurscollege heeft de lat wel hoog gelegd met de ambitie om binnen enkele jaren de invoer voor tenminste dertig procent te vervangen door lokaal geproduceerd voedsel.

„In het Bestuursakkoord dat Bonaire in november 2018 met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft gesloten is de ontwikkeling van landbouw als een prioriteit opgenomen. Daarbij is afgesproken de dienst Landbouw, Vee- teelt en Visserij te reorganiseren. Begin vorig jaar kreeg ik van het

eilandbestuur en het ministerie de vraag om dat verder uit te werken en een plan van aanpak op te stellen. Nadat ik mijn rapport had gepresenteerd ben ik in maart voor de duur van een jaar aangesteld als projectleider Reorganisatie LVV om het plan van aanpak te implementeren“, aldus Maurice Adriaens.

Minister

Adriaens was eerder onder andere minister in meerdere Antilliaanse kabinetten, gevolmachtigde minister in Den Haag, Statenlid, lid van de eilandsraad van Curaçao en chief executive officer van Curaçao Airport Holding. In 2016 verhuisde hij naar Bonaire waar hij tot vorig jaar directeur was van de Bonaire Tourism Corporation. Toch is de land- en tuinbouwsector allesbehalve vreemd terrein voor hem. Hij studeerde tropische landbouw aan de Wageningen Universiteit en runde met succes kwekerij Curaflor. Adriaens is tevens een van de drijvende krachten achter het Blue Destination-concept dat van Bonaire een circulaire economie moet maken.

„In 2010 was besloten LVV, tot dat moment een puur uitvoerende dienst, via een sterfhuiscon-

structie te sluiten. Medewerkers die met pensioen gingen werden niet meer vervangen. Vorig jaar is deze beslissing teruggedraaid met het besluit LVV om te bouwen tot een kenniscentrum en het terrein van LVV te ontwikkelen tot een bedrijventerrein voor agro-ondernemers. Het idee is percelen uit te geven aan private partijen en deze te assisteren met deskundigheid, informatie en onderzoek."

Grenssluiting

„De gedachte te stoppen met zelf produceren is ter discussie komen te staan omdat Venezuela eenzijdig de grenzen met de ABC-eilanden sloot waardoor er vanuit dat land geen groente en fruit meer werden aangevoerd. Er moet sindsdien uit andere, verder weggelegen landen worden geïmporteerd waardoor het voor de bevolking flink duurder is geworden."

Adriaens was amper begonnen of de coronapandemie brak uit. „Daardoor ontstond er ook onzekerheid over de aanvoer van versproducten uit de Verenigde Staten en Europa. Dat was reden om onze focus te verleggen van de echte reorganisatie naar het zoeken van mogelijkheden om op relatief korte termijn de lokale productie een impuls te geven."

Waterschaarste

„We zijn begonnen met het werven van private partijen die op door ons uit te geven percelen op het LVV-terrein groente en fruit kunnen verbouwen. Dat traject kost tijd dus hebben we vooruitlopend daarop toch ook maar weer het zelf produceren opgestart. We zijn begonnen met okra's, aubergines, papaja's, kleine komkommers, pompoenen, watermeloenen, warmoes, knuku- en watoeloie bonen en kousenband."

Bestuursakkoord

Een van de negen prioriteitsgebieden in het Bestuursakkoord dat het openbaar lichaam Bonaire eind 2018 met de regering heeft gesloten betreft de sector landbouw, veeteelt en visserij: „De landbouwsector is een prioriteit voor Bonaire om minder afhankelijk te zijn van import, gezonde voeding te genereren voor de eigen bevolking en tegelijkertijd werkgelegenheid te creëren. Om vooruitgang te boeken is versterking van de gehele keten nodig, waarbij de reorganisatie van Dienst Landbouw, Veeteelt en Visserij (LVV) essentieel is."

Klinken op de uitgifte van de eerste kavel. Vlnr. Bob en Lauri Janssen van Bonaire Daily Fresh, projectleider Maurice Adriaens, gedeputeerde James Kroon en directeur R&O Marlon Martina.

College-programma

Bonaire kent een lange geschiedenis als het gaat om landbouw, veeteelt en visserij. Op weg naar een duurzame economie gaat het Bestuurscollege gericht aandacht geven aan het bevorderen van lokale productie.

Bijna alle levensmiddelen worden geïmporteerd; dat is duur en niet duurzaam. Lokaal produceren levert bovendien nieuwe werkgelegenheid op. Het Bestuurscollege gaat in overleg met stakeholders terreinen aanwijzen waar landbouw en veeteelt uitgeoefend kunnen worden. Het Bestuurscollege zal een ontwikkelingsfonds initiëren voor landbouwinitiatieven en zich inzetten om water en elektriciteit goedkoper te maken.

Naast het bevorderen van lokale landbouw verdient het herbebossen van het Nationaal Park Washington Slagbaai en het herplanten van de mangroves en koraal prioriteit. Dit draagt niet alleen bij aan een beter leefmilieu, het maakt Bonaire ook mooier, voor onszelf en voor (eco)toeristen.

Het Bestuurscollege kijkt voorts naar meer innovatieve oplossingen, zoals hydroponics (het verbouwen van producten op alleen water en voedingsstoffen) en vormen van circulaire economie. Een concreet voorbeeld is het algenproject dat in samenwerking met de Universiteit van Wageningen wordt ontwikkeld.

Ondanks het droge klimaat doen veel soorten het goed op Bonaire. „Als je maar over genoeg water beschikt. Dat is schaars op het eiland, maar op het LVV-terrein staat de afvalwaterzuiveringsinstallatie van WEB. Die levert normaal gesproken dagelijks zo'n duizend kubieke meter grijs water. Toen de hotels nog gesloten waren was dat de helft minder, maar voor ons is het nog altijd voldoende.”

Dammen en rooien

Om in de 'buitengebieden' intensieve land- en tuinbouw mogelijk te maken denkt Adriaens mee over het ontwikkelen van een waterbeheerssysteem. Ook daarvoor kan worden teruggegrepen op kennis en ervaring uit een verleden. „Vroeger was er een uitgereid net van dammen en rooien om het regenwater vast te houden. Met het grotendeels verdwijnen van de lokale landbouw zijn deze op een gegeven moment niet langer onderhouden.”

Voor het herstel van het systeem is nog een dringende reden. „Regenwater stroomt nu regelrecht de zee in en neemt daarbij iedere keer grote hoeveelheden zand en modder mee. Dat spreidt zich uit over het koraal dat daardoor verstikt. Als we de dammen en rooien herstellen kunnen we het water gebruiken voor het bevoeligen van akkers en tegelijkertijd de natuur een goede dienst bewijzen.”

Businessplan

De kans dat het lukt ondernemers te interesseren zich op het LVV-terrein te vestigen schat Adriaens hoog in. Daarvoor is onder de titel 'Di Simia Pa Produkto' (van zaad tot product) een campagne ge-

start. „In november hebben we al de eerste kavel uitgegeven, aan Bonaire Daily Fresh. Het bedrijf gaat door toepassing van aquaponics het kweken van groente en vis combineren. Er zijn inmiddels nog twee serieuze gegadigden voor een perceel.”

Aan de geïnteresseerden worden wel eisen gesteld. „We kijken goed naar het businessplan. Is er genoeg deskundigheid, is sprake van een degelijke financiering, is over de marketing nagedacht... Nu Bonaire de grenzen weer voor toeristen heeft heropend zal de vraag van restaurants naar bijvoorbeeld bladgroenten toenemen. Daar ligt voor de intensieve tuinbouw een aantrekkelijke afzetmarkt.”

Experimenteren

Het streven is naar een aandeel van lokale producten van dertig procent. „Dat is de eerste stap. We moeten wel realistisch blijven: honderd procent zal nooit lukken. Mensen willen nu eenmaal gekke dingen eten die hier helemaal niet te verbouwen zijn zoals bloemkool, rabarber of artisjokken. Die dertig procent gaan we, inclusief vlees, zeker halen. Elke paar procent meer wordt steeds lastiger, maar we gaan daar in een volgende fase uiteraard wel aan werken.”

LVV is ook aan het experimenteren met het produceren van hooi. „Veehouders zijn duur uit omdat ze hooi moeten importeren. We hebben tien hectare klaar om in te zaaien met mulato gras, een Colombiaanse soort die het hier goed zou moeten doen. Verder moedigen we boeren aan om buffelgras te verbouwen dat geschikt is om droge perioden te doorstaan. Wij maken het de landbouwers makkelijk door het gras voor ze te maaien en te bundelen tot balen. Ook stimule-

ren wij het telen van zesweken-maïs. Na het oogsten van de maïskolven kan wat van de planten resteert als veevoer worden benut."

Geitenhouderij

"In het Bestuursakkoord is afgesproken om de geitenhouderij te professionaliseren. Het is de bedoeling om een einde te maken aan loslopende geitenkuddes. Die beesten vreten de hele natuur op. We gaan daarom op het LVV-terrein ruimte bieden aan duizend geiten en schapen die jaarlijks voor tweeduizend lammeren moeten zorgen voor de slacht. We gaan met hulp van natuurorganisatie Stinapa de geiten die Washington Slagbaai kaalvreten vangen. Daarmee redden we de natuur in het park."

Ook de derde tak van de dienst heeft de volle aandacht. "We zijn met de vissersorganisatie Piskabon in gesprek om te kijken hoe we de lokale visserij efficiënter kunnen maken. Wij willen inzicht krijgen in de vangsten zodat we de ontwikkeling van de visstand beter kunnen monitoren. De vissers zijn er niet bij gebaat als de zee rond het eiland over een aantal jaren is leeggevestigd."

Herbebossing

Wellicht dat LVV er een vierde aandachtsgebied bij krijgt: bosbouw. "Door het verdwijnen van de bossen op het eiland is ook de habitat voor sommige diersoorten verdwenen. Er zijn allerlei initiatieven om op grote schaal bomen te planten, maar de regie ontbreekt. Het is maar de vraag of de bomen die hier oorspronkelijk groeiden bestand zijn tegen de klimaatverandering. Je wil niet dat wat je aanplant over tien jaar alweer doodgaat. We gaan daarom onderzoek doen."

Waar Adriaens ook nadrukkelijk naar kijkt is het ontwikkelen van een verwerkende industrie. "Een tomaat is na het plukken hooguit een dag of drie, vier houdbaar. Maar als je een deel van de oogst droogt kun je tomaten zes maanden bewaren. En waarom zou je van mango's geen mangochutney maken? Er wordt hier veel mabango gevangen. Als je die zout - en dat hebben we hier genoeg - heb je een onvervalste Bonairiaanse haring. Zo zijn er heel veel mogelijkheden te bedenken waaronder producten die zich wellicht goed lenen voor de export."

Particulieren

Bij het vergroten van de zelfvoorzienendheid ziet Adriaens een belangrijke rol voor burgers. "Vroeger hadden veel Bonairianen een zogeheten hofito, een moestuintje. Iedereen had bij zijn huis een regenbak zodat er in de droge tijd voldoende water was. We willen het in eigen tuin telen van groente en fruit stimuleren door het geven van voorlichting. Ook in het onderwijs wordt er meer aandacht besteed aan het belang van landbouw. En bij buurtcentra komen moestuinten ten behoeve van de wijkbewo-

ners. Daarnaast staan we in contact met de verschillende boerenmarkten."

"Landbouw, veeteelt en visserij zijn bijzonder innovatieve sectoren. We willen zo veel mogelijk gebruikmaken van de nieuwste technologieën. We werken daarom niet alleen nauw samen met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, maar ook met Wageningen University & Research waar veel deskundigheid aanwezig is."

Circulair

Duurzaamheid staat hoog op de agenda van Bonaire. "Met de dienst LVV-nieuwe stijl kunnen we een bijdrage leveren aan het helpen realiseren van het Blue Destination-concept. Als Bonaire streven wij naar een circulaire economie met zo weinig mogelijk import. Dat is goed voor de natuur en het milieu, maakt ons minder afhankelijk van buitenlandse producenten en het past in het beleid om de armoede te bestrijden, want het moet uiteindelijk een gunstig effect hebben op de kostprijs en voor nieuwe werkgelegenheid zorgen."

Door op het eiland hooi te verbouwen hoeven veehouders geen duur voer meer te importeren. Projectleider Adriaens en gedeputeerde Kroon helpen een handje bij het oogsten.

Ideaal voor ecotoerisme

Het Bestuurscollege heeft besloten een verkenning te doen naar de mogelijkheden Bonaire aantrekkelijker te maken voor ecotoerisme. De belangrijkste economische assets van het eiland zijn natuur, ruimte, rust en authenticiteit. Ze zijn bepalend voor de welvaart en het welzijn van de bevolking die voor haar inkomen in grote mate afhankelijk is van het toerisme.

De groei van het toerisme kan niet ongeremd doorgaan, vindt het Bestuurscollege. Het maakt zich daarom sterk voor een transitie van massa- naar kwaliteitstoerisme, in lijn met het Strategisch Toerismeplan en het Blue Destination-concept. De coronacrisis is een reden dit proces te versnellen: het internationaal toerisme zal geruime tijd nodig hebben zich te herstellen, waarbij bestemmingen die bezoekers rust, ruimte en natuur bieden de voorkeur hebben bij reizigers die hoge eisen stellen aan hun vakantie.

Transitie

Het toerisme op Bonaire concentreert zich op de kuststrook. Spreiding van het verblijfstoerisme past in het postcoronatijdperk, maar sluit ook aan bij de ambitie uit het Natuur- en milieubeleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030 van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit: „Na-

tuur behouden en beschermen en op duurzame wijze benutten als bijdrage aan de economische ontwikkeling.”

Het Bestuurscollege wil met stakeholders uit de toeristische sector en natuurorganisaties een discussie op gang brengen over mogelijkheden concreet invulling te geven aan deze ambitie op een manier die past in de duurzame samenleving die Bonaire wil zijn, aansluit bij het Strategisch Toerismeplan, de gewenste transitie naar kwaliteitstoerisme versnelt, nieuwe werkgelegenheid genereert en de natuur ten goede komt.

Plantages

Bonaire beschikt over relatief veel landschappelijke ruimte met grote waarde. Op een aantal voormalige plantages worden geen of nauwelijks activiteiten ontplooid. Ze lenen zich er bij uitstek voor te worden

ontwikkeld ten behoeve van duurzaam toerisme door ze op een ecologisch verantwoorde manier toegankelijk te maken voor recreatieve/toeristische doeleinden. Een optie waarvan het BC in samenspraak met belanghebbenden de haalbaarheid wil onderzoeken is daarvoor in aanmerking komende gebieden te selecteren om deze vervolgens onder wettelijke bescherming te brengen, te omheinen, geiten en ezels te verwijderen, wandel- en fietsroutes uit te zetten en er een kleinschalige qua energie zelfvoorzienende van duurzame materialen opgetrokken ecolodge te vestigen. ●

De voordelen op een rijtje:

- Bonaire maakt zich aantrekkelijker voor bezoekers die bewust kiezen voor een duurzame bestemming die rust, ruimte en authenticiteit biedt en bereid zijn voor meerwaarde te betalen.
- Spreiding van verblijfstoeristen sluit aan bij de eisen die in het postcoronatijdperk aan toerisme worden gesteld, maar maakt Bonaire ook aantrekkelijker voor bezoekers die minder gericht zijn op strand/zee.
- Alternatieve werkgelegenheid voor arbeidskrachten die hun brood verdienen met het cruisetoerisme.
- Beter natuurbeheer en uitbreiding van recreatieve mogelijkheden voor de lokale bevolking.
- Ongewenste ontwikkelingen in gebieden van landschappelijke waarde worden voorkomen.

helpen ze ook mee anderen te inspireren en de bewustwording met betrekking tot deze thema's te vergroten. Daarnaast biedt de certificering de bedrijven inzicht in hoe ze in de toekomst stappen van duurzaamheid kunnen blijven zetten en worden ze gemotiveerd zich te blijven ontwikkelen op een wijze die overeenkomt met de visie van Bonaire als Blue Destination.

Blue Destination heeft besloten met een pilotproject te beginnen onder ondernemingen in de hotel- en snackbarsector. Deze zijn bewust gekozen vanwege de verschillende soorten klanten en om hun kennis van het Blue Destination-concept te toetsen. De belangrijkste doelstelling is om inzicht te krijgen in de interesse van het bedrijfsleven. Het is ook een geschikte manier om de criteria te verifiëren en meer te weten te komen van de tijd en de deskundigheid die van de deelnemers gevraagd worden. De certificering wordt verleend op basis van sterren.

Sterren

Om in aanmerking te komen voor de eerste ster moet voldaan worden aan vijftig procent van de criteria, voor de tweede ster moet voldaan worden aan 75 procent en voor de derde ster moet voldaan worden aan 95 procent van de criteria. De hotels die aan de pilot hebben deelgenomen hadden een score tussen 43 en 88 procent, de snackbars tussen twintig en 47 procent. Nu de pilot succesvol is verlopen kunnen alle bedrijven uit alle sectoren zich aanmelden om het certificeringstraject van Blue Destination te volgen en op die manier bij te dragen aan de verduurzaming van Bonaire.

Inhaken op Blue Destination

Bonaire heeft de ambitie een zogeheten Blue Destination te worden. Om bedrijven te stimuleren zo duurzaam mogelijk te opereren hebben de Blue Destination-groep en het eilandbestuur in samenwerking met de internationale organisatie Green Destinations een certificeringstraject ontwikkeld. Onlangs hebben de eerste vier bedrijven een certificering verkregen: Red Palm Village met twee sterren, Delfins Beach Resort met twee sterren, Divi Flamingo Resort met één ster en Harbour Village met één ster.

De voornaamste reden voor dit certificeringstraject is de wens om bedrijven en organisaties een actieve rol te geven bij de uitvoering van de visie van Bonaire een Blue Destination te maken. Rekening houdend met de drie pijlers die Blue Destination identificeren - natuur, cultuur en economie - heeft de Raad van Bestuur van Blue Destination samen met het team van Green Destinations tien thema's vastgesteld die uit verschillende criteria bestaan. De thema's zijn onder andere: sociaal

welzijn en lokale werkgelegenheid, veiligheid en gezondheid, energie en klimaat, afval, water, natuur, milieu en cultureel erfgoed. Door middel van certificering worden de bedrijven die zich inspannen op het gebied van duurzaamheid erkend voor hun inzet.

Inspirerend

Naast de positieve bijdrage die de deelnemende bedrijven leveren aan de duurzaamheid van Bonaire

Groei

Bonaire zal tussen 2020 en 2045 groeien van 21.000 naar 28.500 inwoners, voorspelt de Caribische afdeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Net als de afgelopen tien jaar zal de toename vooral worden veroorzaakt door migratie. Het aandeel van in Europees Nederland geboren inwoners is de laatste jaren gestegen van negen procent in 2011 naar dertien procent in 2020. Volgens het CBS stijgt het tot zestien procent in 2041.

Hooi

Donkey Sanctuary Bonaire heeft het door de terugval van het toerisme financieel lastig. Karen Soeters van House of Animals startte daarom een inzamelingsactie. Binnen een week was er al zo veel gedoneerd dat 25.000 kilo hooi richting Bonaire kon, enkele weken later gevolgd door nog een container. Daarmee kunnen de achthonderd bewoners van het door Marina Melis opgerichte opvangcentrum voor gewonde en verweesde ezels voorlopig vooruit.

Koning

Koning Willem-Alexander heeft een 'digitaal bezoek' gebracht aan het crisisteam van de VWS-unit op Bonaire. De videoconferentie maakte deel uit van de activiteiten van het staatshoofd in het kader van de coronacrisis om medewerkers die zich bijzonder inspinnen een hart onder de riem te steken.

Senang

Jonnie en Thérèse Boer beginnen een tweede restaurant op Bonaire. 'Senang' gaat zich richten op de Aziatische keuken en komt op het terrein van Delfins Beach Resort waar het echtpaar enkele jaren geleden Brass Boer opende. Jonnie Boer belooft een „eenvoudige goede Aziatische hap in een casual setting“. De opening is gepland voor september 2021.

12.500 maaltijden

Gedeputeerde Nina den Heyer heeft de twintig koks bedankt die de afgelopen maanden vrijwillig 12.500 maaltijden voor hulpbehoevenden hebben gekookt. Het maaltijdenproject is mogelijk gemaakt door giften van de Rotary en subsidie van de lokale overheid. Restaurants stonden hun voorraden af en Rum Runners stelde de keuken beschikbaar. Medewerkers van de directie Samenleving en Zorg bezorgden de maaltijden bij de cliënten.

Speelfilm

Casa Coco, een film met Joke Bruijs en Gerard Cox in de hoofdrollen, zal in september 2021 in de bioscoop te zien zijn. De film gaat over de Rotterdamse pensionhoudster Pleun op Bonaire die haar jeugdliefde tegenkomt als die met vrienden op het eiland vakantie viert. „Gerard en ik waren meteen enthousiast. Wij verheugen ons op de opnames“, laat Bruijs - voor wie Bonaire een tweede thuis is - weten. ●

Kinderrechten

Kolegio Kristu Bon Wardador is uitgeroepen tot de winnaar van het UNICEF Kinderrechten Filmfestival Bonaire 2020. Tijdens een live tv-show vanuit de NOS TV studio waren de deelnemende scholen Skol Amplio Papa Cornes, Kolegio Strea Briante en basisschool de Pelikaan via een videoverbinding aanwezig. ●

Trends

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft een nieuwe editie van 'Trends in the Caribbean Netherlands' uitgebracht met de belangrijkste cijfers over Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Omdat die tien jaar geleden bijzondere gemeenten van Nederland werden wordt teruggeblikt op de ontwikkeling sindsdien van onder meer de bevolking, de economie, het toerisme en de prijzen.

Zie: www.cbs.nl/caribischnederland. ●

Convenant

De gemeenten Rotterdam en Alphen aan den Rijn hebben hun samenwerking met Bonaire geformaliseerd. Beide gemeenten leveren ondersteuning op het gebied van verkeer, vervoer, watermanagement en civiele werken, soms op afstand en soms door tijdelijk een projectleider op Bonaire te stationeren. Tijdens zijn werkbezoek aan Bonaire ondertekende staatssecretaris Raymond Knops (BZK) mede namens het ministerie van IenW het samenwerkingsconvenant met gedeputeerde James Kroon. ●

Zwempier

De vernieuwde Chachacha Pier is door de ouderen die er elke dag komen zwemmen feestelijk in gebruik genomen. 'Aanvoerder' van de groep Eddy Rijna die er al 37 jaar komt doopte de pier met champagne. De pier heeft een lange historie. Veel jongeren uit Rincon hebben er leren zwemmen. ●

Elektrisch tussen de ABC-eilanden

Na jaren van enorme investeringen in research and development is er anno 2020 slechts één elektrisch toestel gecertificeerd en dat kan naast de piloot welgeteld één passagier meenemen...

Manager Innovatie in mobiliteit Arjan van Vliet.

Onder de titel 'Together we can fly for ABC' is onlangs op initiatief van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat een digitale koninkrijksdialoog gehouden over de haalbaarheid van elektrisch vliegen tussen Aruba, Bonaire en Curaçao. De vraag of er niet sprake is van luchtvaartlegden we voor aan Programmanager Luchtvaart Caribisch gebied Marius Sliedrecht en Manager Innovatie in mobiliteit Arjan van Vliet van het ministerie van IenW.

Elektrisch vliegen is toch heel verre toekomstmuziek? Hoe realistisch is het om daar nu al zo veel energie in te steken?

„De batterijtechnologie ontwikkelt zich razendsnel. De capaciteit gaat omhoog, de levensduur wordt steeds langer en de kosten dalen. Elektrisch vliegen voor kleinere toestellen tot negentien passagiers - de general aviation genoemd - komt steeds dichterbij. We beginnen met kleine toestellen over korte afstanden. Dat wordt stapje voor stapje uitgebouwd. Voor de grote commerciële luchtvaart is elektrisch vliegen nog geen optie. De hoeveelheid energie in batte-

rijen die dat vraagt maakt het voor lange afstandsvluchten onmogelijk voor een toestel om überhaupt op te stijgen. Daar kijken we naar waterstof, synthetische kerosine en hybride aandrijvingen als alternatief.”

Waarom is voor de pilot de keuze op de ABC-eilanden gevallen?

„De afstanden tussen Bonaire, Curaçao en Aruba zijn relatief kort en er is veel zon en wind om duurzaam energie op te wekken. Alternatieven zoals weg, spoor of over water zijn er niet of heel lastig.”

„Er zijn momenteel wel tweehonderd bedrijven die werken aan een vorm van elektrisch vliegen. Dat de certificatie langzaam gaat heeft alles te maken met het veiligheidsniveau van de luchtvaart.”

Hoe staat het met de verkenning die het ministerie doet naar de mogelijkheden om elektrisch vliegen tussen de ABC-eilanden te introduceren.

„Mede door de positieve resultaten van eerder gedane onderzoeken heeft het ministerie van IenW besloten akkoord te gaan met het vormgeven van een masterplan 'Innovatieproject Elektrisch vliegen in de Cariben'. Voordat kan worden overgegaan tot verdere concretisering moet nog veel worden uitgezocht. Denk bijvoorbeeld aan de beschikbaarheid van vliegtuigen, (laad)infrastructuur en een raming van de kosten. Een scenario wat in het masterplan moet terugkomen is het ombouwen van een conventioneel toestel naar een elektrisch vliegtuig. Het masterplan doet een voorstel van een innovatieproject, inclusief de benodigde certificering, tijdpad, werkgelegenheid, financiën en realisatie op de ABC-eilanden. IenW is reeds gestart met een aanbestedingsprocedure die naar verwachting binnenkort wordt afgerond.”

Wat was de bedoeling van de koninkrijksdialoog 'Together we can fly for ABC'?

„Het evenement is zeer geslaagd op meerdere vlakken. Er zijn bruggen geslagen tussen kennis en netwer-

ken op luchtvaart- en energiegebied. Met in achtneming van alle coronamaatregelen is het toch gelukt om veertig jonge professionals op verschillende locaties - Aruba, Bonaire, Curaçao en Nederland - digitaal bij elkaar te brengen. En dat over een afstand van meer dan zeventuizend kilometer. Veel geïnteresseerden hebben via een livestream meegekeken. Erg mooi om te zien dat naar aanleiding van de koninkrijksdialoog de krachten in het Koninkrijk worden gebundeld. Studenten van de eilanden en Nederland zoeken elkaar op om mee te doen aan de luchtvaartchallenge."

Wat moeten we ons voorstellen bij die 'challenge'?

„Er wordt wereldwijd veel onderzoek gedaan naar de mogelijkheden van duurzaam vliegen, maar we willen van jonge professionals zoals studenten van mbo tot TU horen wat de mogelijkheden zijn voor duurzame luchtvaart in de Cariben. We horen bijvoorbeeld graag van de jongeren hoe het beste de benodigde energie opgewekt kan worden. Daarom heeft lenW een luchtvaartchallenge uitgeschreven voor studenten. De uitkomsten van deze onderzoeken worden meegenomen in de verdere verkenning van het masterplan. Bovendien kunnen jonge professionals blijven meedenken over de toekomst van de luchtvaart in de Cariben."

In hoeverre worden de lokale luchtvaartmaatschappijen bij het project betrokken?

„Voor het realiseren van het masterplan wordt begin volgend jaar op Bonaire een event georganiseerd. Samen met luchtvaartmaatschappijen uit de regio, luchthavens, (lokale) overheden, studenten, betrokken organisaties uit het Europees en het Caribisch

deel van het Koninkrijk worden de bouwstenen van het masterplan verder ontwikkeld. We willen dit vooral samen doen en gezamenlijk tot een plan komen, want: Together we can fly for ABC."

Een elektrisch vliegtuig ontwikkelen is één, maar ook op de grond moet van alles worden geregeld...

„Duurzame en veilige luchtvaart zal in de toekomst samenkomen op luchthavens. Het is belangrijk dat ook over de aanpassing van de luchthaveninfrastructuur wordt nagedacht en dat eventuele investeringen 'electric proof' zijn voor de toekomst; bijvoorbeeld laadinfrastructuur. Maar ook zal nagedacht moeten worden over de totale energievoorziening, want elektrische vliegtuigen verbruiken veel energie. Waar wordt deze energie vandaan gehaald? Extra zonnepanelen, windmolens of andere nog niet ontdekte energiebronnen?"

Elektrisch vliegen is duurzaam, maar zijn er nog andere voordelen?

„Het kent vele voordelen. Het onderhoud van de vliegtuigen is goedkoper en er worden geen fossiele brandstoffen meer gebruikt. De exploitatiekosten van een vliegtuig zullen naar verwachting lager zijn. Bovendien is er geen directe uitstoot van broeikasgassen of andere vervuiling. Daarnaast zal de geluidsproductie van elektrische toestellen een stuk minder zijn en dat is goed voor het welzijn van mens en dier."

Wanneer stijgt voor het eerst een elektrisch vliegtuig op van Flamingo Airport?

„De ambitie is ergens in de komende drie jaar. Hoe mooi zou het zijn om een eerste elektrische vlucht te organiseren tussen de ABC-eilanden! Als we met ons allen de schouders eronder zetten is dat mogelijk. Maar voor nu is het belangrijk te werken aan een masterplan voor de langere termijn. Dat gaat een goed beeld geven hoe een innovatief project als elektrisch vliegen tussen de eilanden het beste 'aangevlogen' kan worden." ●

Programmamanager Luchtvaart Caribisch gebied Marius Sliedrecht.

Kandidaat voor Galileo-station

begeleiding van het ministerie van IenW een oriënterend bezoek gebracht aan Bonaire. De twee door het eilandbestuur geselecteerde locaties zijn onderzocht op geschiktheid: een bij het Water- en Energiebedrijf Bonaire op Barcadera en de ander bij het vliegveld.

De Europese Commissie moet nu een keuze maken uit alle in de regio bezochte locaties. Mocht voor Bonaire worden gekozen, dan zal dat extra werkgelegenheid opleveren, zowel in de ontwikkelingsfase (waaronder bouwwerkzaamheden) als wanneer het grondstation eenmaal operationeel is. Daarbij zal het vooral gaan om toeleveranciers. Het werk zelf vereist specifieke hoogwaardige technologische kennis. Daarvoor zal een (beperkt) aantal experts uit het buitenland worden gerekruteerd, maar dat neemt niet weg dat het project ook kansen biedt voor Bonairiaanse professionals.

De Europese Commissie is op zoek naar een locatie in het Caribisch gebied die geschikt is voor de plaatsing van een zogeheten sensorstation ten behoeve van het wereldwijde Galileo satellietnavigatiesysteem. Bonaire is één van de kandidaten.

De Nederlandse regering heeft positief gereageerd op het verzoek uit Brussel om mogelijke locaties in het Caribisch deel van het Koninkrijk te kandideren. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat heeft vervolgens het Bestuurscollege van Bonaire benaderd. Dat is in principe be-

reid tot medewerking, onder de voorwaarde dat andere eilandelijke ontwikkelingen niet worden gehinderd.

Surveyteam

Een surveyteam van het Europese Galileo-programma heeft onder

Span het paard voor de wagen

Het Rijk zou veel meer moeten investeren in de verduurzaming van de energieproductie op Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Daarvoor pleitte Tweede Kamerlid André Bosman (VVD) in een overleg van de Kamercommissie voor Koninkrijksrelaties met staatssecretaris Mona Keijzer van Economische Zaken en Klimaat.

Het verlagen van de productiekosten van elektriciteit en drinkwater door meer gebruik te maken van de in overvloed beschikbare wind en zon is een voor de handliggende optie. De lokale energiebedrijven hebben echter niet de financiële buffers om de benodigde investeringen

te doen. Bosman drong er daarom bij Keijzer op aan dat het Rijk de investering doet (en dus de afschrijvingskosten voor zijn rekening neemt) zodat burgers en bedrijven alleen voor het gebruik van elektriciteit en water betalen. Het Rijk is nu ook al veel geld

kwijt aan de energievoorziening op de eilanden: om de tarieven voor burgers en bedrijven betaalbaar te houden wordt de huidige dure (en vervuilende) productie met gebruik van fossiele brandstoffen door de ministeries van EZK en IenW gesubsidieerd. „Dat is het paard achter de wagen spannen”, aldus Bosman. Keijzer liet zich niet verleiden tot een toezegging en wacht de uitkomsten van een interdepartementale werkgroep af.

Staatssecretaris Stientje van Veldhoven tijdens haar bezoek aan een milieustraat op Bonaire.

'Spik en span' dankzij IenW

Staatssecretaris Stientje van Veldhoven (Infrastructuur en Waterstaat) gaat Bonaire helpen met de verdere professionalisering van het afvalbeheer. Zij heeft daarvoor 2,78 miljoen euro aan financiële steun toegezegd.

Om afvalverwerkingsbedrijf Selibon in staat te stellen meer afval gescheiden in te zamelen en te recyclen worden onder andere afvaltrucks en een persmachine voor gescheiden inzameling van bedrijfsafval gefinancierd. Ook wordt de inzameling van klein gevaarlijk afval, zoals batterijen en verf, verbeterd. Daarnaast wordt onderzocht hoe gescheiden inzameling van huishoudelijk afval uitgebreid kan worden.

Circulaire economie

Van Veldhoven: „Afvval storten is geen toekomstbestendige route. Niet voor het milieu, niet voor een gezond eiland. Ook op Bonaire zullen we toewerken naar een circulaire economie waarin we zoveel mogelijk afval recyclen en

hergebruiken. Daar is een goed begin mee gemaakt, met onder andere milieustraten en minder wegwerpplastics, maar er moet nog heel veel gebeuren. We zullen Caribisch Nederland hierin blijven steunen. Deze afvaltrucks, persmachine en toewerken naar gescheiden inzameling van huishoudelijk afval zijn nodige stappen voor een schoner Bonaire.”

Gezaghebber Edison Rijna: „De steun die ons eiland van het ministerie van IenW krijgt om het afvalbeheer te verbeteren is een fantastisch voorbeeld van samenwerking tussen Bonaire en het Rijk. We kunnen met de door staatssecretaris Van Veldhoven toegezegde bijdrage een volgende stap zetten op weg naar een afvalvrij en schoon Bonaire.”

Voorlichting

Op Bonaire worden papier en karton, plastic, glas en metalen (waaronder blik) van veel bedrijven al apart ingezameld voor recycling. Voor huishoudelijk afval is het de bedoeling dat deze gescheiden inzameling beter van de grond komt. Dit vraagt om herinrichting van het afvalcentrum en meer gerichte voorlichting aan bewoners. De plannen en uitrol hiervan worden in 2021 verwacht.

Vorig jaar was Van Veldhoven op Bonaire om onder meer een illegale stortplaats te sluiten en om afspraken te maken over het uitfaseren van wegwerpplastic in 2021. Op dit moment wordt de laatste hand gelegd aan de verordening voor het verbod van een eerste groep kunststofproducten voor eenmalig gebruik. De bewustwordingscampagne hiervoor gaat binnenkort van start. Minder wegwerpplastic is een belangrijke stap om de eilanden schoon te houden, plastic soep te voorkomen en daarmee ook de natuur op en het koraal rond de eilanden te beschermen, aldus de bewindsvrouw.

Milieuschade voorkomen

Naast de steun voor beter afvalbeheer is - nu de olieterminal Bopec daarvoor niet langer beschikbaar is - met assistentie van het ministerie van IenW gewerkt aan een verantwoorde inzameling en opslag van afgewerkte olie van zo'n dertig bedrijven. Voorts wordt ondersteuning gegeven bij het opstellen van moderne milieu-regelgeving, komt er een milieu-informatiepunt voor ondernemers en een onderzoek naar de aanwezigheid van (voor koraalrif) schadelijke zonnebrandcrèmes.

Selibon-directeur Rudsel Leito: „We hebben enorme stappen gezet.“

Afval bestaat niet

Op weg naar een circulaire economie speelt Selibon NV (voluit: Servisio di Limpiesa di Boneiru) een prominente rol. In een ver verleden ontstaan als 'Bonairiaanse Reinigingsdienst' heeft het bedrijf zich ontwikkeld van een traditionele vuilophaaldienst naar integraal afvalbeheerder. Hoewel statutair directeur ing. Rudsel Leito liever niet spreekt van afval.

„Afval bestaat niet. Alles waar burgers en bedrijven vanaf willen zien wij als grondstof. Of het nu om huishoudelijk- of bedrijfsafval gaat, afgedankte auto's, olie of wat dan ook, het meeste kan worden gerecycled. En wat resteert kan in speciale ovens worden verbrand om bijvoorbeeld biogas te genereren. Ook de as die overblijft kan worden verwerkt in andere producten. Wastemanagement is nog volop in ontwikkeling; we gaan naar een wereld zonder afval. Omdat wij hier op het eiland niet alles zelf kunnen verwerken exporteren we een deel naar professionele bedrijven in het buitenland.“

Voordelen

De voordelen van wastemanagement zijn groot: „Niet alleen uit oogpunt van duurzaamheid en de bescherming van milieu en natuur, het is ook in geld uitgedrukt voordeliger als je alles kunt hergebruiken. Het maakt de inkoopkosten van grondstof voor producenten lager waarvan uiteindelijk ook de consument profiteert. En dan heb ik het nog niet eens over de kosten die je uitspaart aan de schade aan natuur en milieu. Als we dat zouden uitrekenen zullen we nog schrikken. Het is ook gunstig voor het toerisme: steeds meer reizigers kiezen voor duurzame bestemmingen. Voor de

Bonairianen zelf is het bovendien veel plezieriger te wonen op een schoon eiland.“

Leito begon in januari 1995 als uitvoerder bij Selibon. „Die naam was een jaar eerder geïntroduceerd ter gelegenheid van de privatisering en de professionaliseringsslag die moest worden gemaakt. Selibon is de enige op het eiland die door de overheid is aangewezen om afval in te zamen, te bewerken en te verwerken. Wij voeren de regie over de gehele afvalketen. Daarnaast zijn we verantwoordelijk voor het reinigen en schoonhouden van de openbare ruimten. We hebben weliswaar geen concurrenten, maar daar staat tegenover dat we een zorgplicht hebben.“

Kenniscentrum

Het werkgebied van Selibon bestrijkt op enkele afgelegen kunnuku's na het gehele 294 vierkante kilometer metende eiland. De ophaaldienst komt bij negenduizend huishoudens aan de deur

en vijfhonderd bedrijven. Het bedrijf is in de loop der jaren gegroeid tot het huidige aantal van 65 medewerkers en een tiental uitzendkrachten. Naast de uitvoerende werkzaamheden is de tak die zich bezighoudt met de ontwikkelingen op het gebied van wastemanagement uitgebouwd tot een kenniscentrum.

„We hebben inmiddels veel expertise in huis op basis waarvan wij tevens steeds meer een adviserende rol vervullen, zowel naar de overheid als bedrijven, maar ook de samenleving als geheel. We introduceren nieuwe systemen voor het scheiden van afval of bijvoorbeeld perscontainers. Voor dit soort investeringen krijgen we subsidie van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en voor het schoonhouden van de publieke ruimten ontvangen we een vergoeding van de lokale overheid. Om volledig kostendekkend - en als het even kan een beetje winstgevend - te zijn ontplooiën wij eveneens commerciële activiteiten, zoals het verhuren van puinbakken en het aangaan van veegcontracten.”

Recyclingparken

De status van bijzondere gemeente die Bonaire in 2010 kreeg heeft ook impact op de bedrijfsvoering van Selibon. „De nieuwe wetgeving heeft grote veranderingen teweeggebracht. De regels zijn veel strenger geworden. Ik zie dat als iets positiefs: we worden aangemoedigd om veel bewuster met ons afval om te gaan. De eerste winst is te behalen door het volume terug te dringen. De volgende stappen zijn afval scheiden en te sorteren voor hergebruik of verwerking. De inzichten zijn voortdurend aan verandering onderhevig. We gaan steeds meer op een verantwoorde manier om

met bijzondere categorieën afval. Zo gaat de verbranding van bio-medisch afval met allerlei voorzorgen gepaard”, aldus Leito die werktuigbouwkunde op Curaçao heeft gestudeerd en bedrijfseconomie in Nederland.

Selibon heeft recyclingparken in Kralendijk en Rincon. Bij Lagun is een waste center. Daar komt volgend jaar een nieuwe voorziening om afgewerkte olie op te slaan. „Tot aan de sluiting deed Bopec dat. Wij hebben het van de ene op de andere dag moeten overnemen. Dat is gelukt, maar we willen een veilige oplossing voor de lange termijn. De afgewerkte olie, onder meer van garages, wordt tijdelijk opgeslagen totdat deze per schip naar Curaçao gaat waar het tot asfalt wordt verwerkt. Het glas dat we inzamelen wordt vermalen zodat het in de bouw kan worden gebruikt als vulling voor funderingen. Metaal en bijvoorbeeld accu's gaan naar Azië. Karton gaat ook die kant op. Groenafval willen we composteren. We gaan net zo lang door totdat er niets meer is om te storten, want ons uiteindelijke doel is een schoon eiland zonder landfill.”

Bewustwording

Selibon steekt veel tijd en energie in voorlichting. „We lanceren geregeld campagnes om de bevolking bewuster te maken. Die werken goed. Het gescheiden aanleveren van afval begint ingeburgerd te raken en we zien ook minder dumpingen in de natuur. Dat moet uiteraard helemaal ophouden. Wij richten ons met voorlichting ook nadrukkelijk op de scholen. Wij staan volledig achter de ambitie van het Bestuurscollege om van Bonaire de eerste Blue Destination-bestemming ter wereld te maken. Daar dragen wij als Selibon graag ons steentje aan bij.”

„We hebben enorme stappen gezet. Toen ik 25 jaar geleden bij Selibon begon werd al het afval gewoon op een hoop gegooid, inclusief autowrakken. De bergen werden afgedekt en dat was het. Afval van de huishoudens is zo'n beetje het laatste dat nog op de landfill wordt gestort, maar in 2023 willen wij ook daar definitief een einde aan maken”, aldus Rudsell Leito.

Minister Eric Wiebes (EZK) gaat in de olie.

Brandstof verzekerd

Met de oprichting van Bonaire Brandstof Terminals BV wordt de brandstofvoorziening op het eiland structureel veiliggesteld. Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat wordt voorlopig enig aandeelhouder. Om te beginnen wordt zo'n twintig miljoen euro gestoken in de bouw van twee nieuwe op- en overslagstations. Daarmee wordt in 2021 een begin gemaakt.

Zekerheid over de toevoer van brandstof is cruciaal voor Bonaire, want die is nodig voor de elektriciteitsvoorziening (de productie is vooralsnog afhankelijk van stookolie), luchtverkeer (kerosine), wegverkeer (diesel en benzine) en de drinkwaterproductie. Al jaren zijn er problemen met de brandstofopslag. Zowel de tanks bij Flamingo Airport als die bij de terminal van Bopec voldoen niet aan de eisen van de Inspectie voor de Leefomgeving en Transport.

Noodoplossing

Als noodoplossing is gekozen voor drijvende opslag. Vanuit pontons wordt via een steiger bij het vliegveld olie verpompt in tankwagens die de olie vervolgens naar de elektriciteitscen-

trale vervoeren. Een omslachtige en kwetsbare operatie. De situatie wordt pas stabiel door een geheel nieuwe voorziening te realiseren. Aanvankelijk was het de bedoeling de bouw en exploitatie aan de markt over te laten, maar vanwege het te verwachten lage rendement heeft geen enkele partij kunnen aantonen de continuïteit op langere termijn te garanderen zonder dat de overheid financieel bijspringt.

„Om het publieke belang van leveringszekerheid van brandstoffen en de veilige opslag op Bonaire structureel te borgen is besloten een beleidsdeelneming op te richten met EZK als honderd procent-aandeelhouder. Die zal de realisatie, het beheer, het onderhoud en de exploitatie

van brandstofopslag- en overslagvoorzieningen en daarbij behorende infrastructuur op twee locaties (doen) verzorgen. Veiligheid voor de omgeving en medewerkers is hierbij een vereiste. Hiermee wordt voorkomen dat de energie- en brandstofvoorziening op Bonaire - ook op lange termijn - in gevaar komt”, aldus minister Eric Wiebes in een brief aan de Tweede Kamer.

Toezicht

De bewindsman erkent dat het bouwen en exploiteren van brandstofopslag- en overslagvoorzieningen niet tot de expertise van de Rijksoverheid behoren. Om die reden is gekozen voor het oprichten van een vennootschap met een deskundige directie en een Raad van Commissarissen die namens aandeelhouder EZK erop toeziet dat de noodzakelijke veiligheids-, milieu- en onderhoudsnormen worden gehanteerd. „Bonaire Brandstof Terminals BV zal er voortdurend op toezien dat de veiligheidsvoorschriften in acht worden genomen”, aldus Wiebes.

Onderhoud, beheer en distributie, zo is de bedoeling, worden uitbesteed. Daarover zijn gesprekken gaande met Curoil, het bedrijf dat nu ook al de aanvoer van brandstoffen verzorgt. Met het Bestuurscollege is onder meer afgesproken dat het de benodigde gronden zal toewijzen. Wiebes sluit toetreding van een private medeaandeelhouder in de toekomst niet uit, maar EZK zal altijd de zeggenschap behouden. De minister wil de BV sowieso in financieel opzicht aan banden leggen: overeenkomsten van meer dan 250.000 euro behoeven de goedkeuring van de aandeelhouder. ●

Bescherm het Papiaments

Minister Kajsa Ollongren (Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) gaat zich er hard voor maken het Papiaments - de taal van Bonaire, Curaçao en Aruba - een beschermde status te geven. Die belofte deed zij tijdens een debat met de Tweede Kamer waarin Nevin Özütok (GroenLinks) en Attje Kuiken (PvdA) aandrongen het Papiaments erkenning te verlenen.

„We hebben het Limburgs, we hebben het Fries, maar Papiaments vinden we kennelijk niet belangrijk. We weten dat Papiaments zowel qua cultuur als taal ontzettend belangrijk is. Waarom is er voor dit onderscheid gekozen? Ik roep de minister op om dat niet te doen”, aldus Kuiken. Özütok drong er bij de bewindsvrouw op aan tenminste te onderzoeken of Papiaments de status van volwaardige taal kan worden gegeven.

Handvest

Volgens Ollongren is dat niet mogelijk: „Ik vind het wel een heel mooi onderwerp. Het Fries en

het Limburgs zijn erkend onder het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden. De werking van dat handvest strekt zich niet uit tot de overzeese gebiedsdelen, dus het kan niet.”

De minister toonde zich niettemin bereid uit te zoeken wat wel kan. „Ik zou graag het Papiaments als taal willen beschermen en bevorderen. We moeten kijken hoe we dat het beste kunnen doen. Misschien kan het in de vorm van een convenant of iets dergelijks. Daar ben ik mee bezig. Er lopen al gesprekken met het openbaar lichaam Bonaire en betrokken taalorganisaties.”

Minister Kajsa Ollongren (BZK): „Ik zou graag het Papiaments als taal willen beschermen en bevorderen.”

Experts

Özütok: „Ik ben blij te horen dat de minister zich er echt voor inzet om het Papiaments als een echte taal te laten floreren.” Ollongren verklaarde „het heel graag nog voor elkaar te willen krijgen” voordat een nieuw kabinet aantreedt. Zij moet, als het aan Comité van Experts van de Raad van Europa inzake het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden, in elk geval wel de positie van het Papiaments in Europees Nederland verduidelijken.

Dat blijkt uit een evaluatierapport dat het comité aan de minister heeft aangeboden. In reactie op een eerder verzoek wees de regering erop dat Bonaire geen deel uitmaakt van het Koninkrijk in Europa en het handvest dus niet van toepassing is op het eiland, reden waarom er geen noodzaak zou zijn de positie van de taal te verduidelijken. Met die afwijzing neemt het comité geen genoegen.

Van oudsher

„Het Papiamentu is van oudsher aanwezig in Nederland: het wordt sinds de achttiende eeuw in het Continentaal-Europese deel van het Koninkrijk der Nederlanden gesproken. De expertcommissie moedigt de Nederlandse autoriteiten dan ook aan om de traditionele aanwezigheid van het Papiamentu in het Europese deel van Nederland te verduidelijken”, aldus het comité dat in 2021 weer op bezoek komt en dan antwoord verwacht.

Bonairianen stemmen mee

Ook de inwoners van Caribisch Nederland gaan op 17 maart naar de stembus; de Tweede Kamer is immers ook hun volksvertegenwoordiging. En al zijn er op Bonaire, Sint Eustatius en Saba slechts zo'n vijftienduizend kiesgerechtigden, de meeste politieke partijen hebben in hun verkiezingsprogramma een apart hoofdstuk aan de Cariben gewijd.

„De inrichting van het Koninkrijk is uniek“, aldus de eerste zin van het hoofdstuk Koninkrijksrelaties in het verkiezingsprogramma 'Samen aan de slag' van de VVD. „Naast Nederland maken Aruba, Curaçao en Sint Maarten als autonome landen deel uit van het Koninkrijk. En Bonaire, Sint Eustatius en Saba vormen het Caribisch deel van Nederland. Daarmee neemt het Nederlandse Koninkrijk een prachtige plek in de wereld in. De eilanden moeten hun eigen toekomst kunnen bepalen en moeten dus ook kunnen besluiten om onafhankelijker te worden.“

De liberalen willen een bepaling in het Statuut dat naast Aruba ook Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba kunnen beslissen onafhankelijk te worden. Ook pleiten ze voor een herziening van het Statuut om een Gemenebest te creëren voor de relatie van Nederland met Aruba, Curaçao en Sint Maarten. „Bonaire, Sint Eustatius en Saba mogen zich desgewenst bij het Gemenebest aansluiten. Dan worden zij ook onafhankelijk.“

In 'Zorg voor elkaar' van het CDA staat onder meer te lezen: „Nederland is door de gezamenlijke geschiedenis nauw verbonden met de Caribische delen van het Koninkrijk. Binnen het Koninkrijk zijn we solidair, zeker in deze tijd van corona. Wel zien we erop toe dat hulp daar terecht komt waar deze werkelijk nodig is en bijdraagt aan de ontwikkeling van de eilanden. Voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba zetten we in op een verdere versterking van de lokale bestuurskracht.“

„Door meer financiële ruimte in de vrije uitkering vergroten we de zelfredzaamheid en beleidsvrijheid en verminderen we de bureaucratie vanuit Den Haag. Om de eigen inkomsten te versterken wordt gewerkt aan een verbreding van de economische basis en zetten we in op duurzaam toerisme en landbouw. Om de armoede terug te dringen wordt de verhoging van het sociaal minimum voortgezet.“

In haar verkiezingsprogramma 'Een nieuw begin' gaat D66 - uitgebreider dan alle andere partijen bij elkaar - in op de samenwerking met de Caribische delen van het Koninkrijk. Speerpunten in het hoofdstuk 'Verbonden binnen het Koninkrijk' zijn solidariteit en gelijkwaardigheid. „In ons Koninkrijk delen we een verleden én een toekomst. Solidariteit staat daarbij voorop.“

„Als een ramp als orkaan Irma een eiland verwoest of als de crisis in Venezuela ook de eilanden treft wordt het hele Koninkrijk geraakt. Talloze Nederlanders hebben banden met zowel Europa als Nederland als de eilanden. En met een voet op twee continenten is ons Koninkrijk een factor van belang in Europa en Amerika. D66 staat daarom voor samenwerking en onderlinge versterking. Bij het beleid voor Caribisch Nederland streven we naar gelijkwaardigheid met Nederland.“

De PvdA streeft naar „wederzijdse, constructieve samenwerking” met Caribisch Nederland en de autonome landen binnen het Koninkrijk. „We werken samen, in het besef van onze verbondenheid, met waardering voor de verschillen. Inspraak voor de inwoners is belangrijk. We versterken de democratische inbreng van de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba door hun vertegenwoordigers spreekrecht te geven in de Tweede Kamer bij wetten die hen aangaan”, staat te lezen in 'Ons plan voor een eerlijker en fatsoenlijker Nederland'.

„We maken van armoedebestrijding prioriteit, zodat huur en boodschappen weer betaalbaar worden. Daarbij is er speciale aandacht voor de positie van kinderen. We beschermen de prachtige natuur en zetten in op duurzaam toerisme. Klimaatverandering zal grote gevolgen hebben voor Caribisch Nederland en de autonome landen. We investeren in klimaatadaptatie en duurzame energie op de eilanden.”

Het verkiezingsprogramma 'Stel een daad' van de SP beperkt zich voor wat betreft de Caribische delen van het Koninkrijk tot de landen. „Het huidige Koninkrijk van Nederland met de autonome landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten dreigt ten onder te gaan aan politieke ruzies en aan onderling wantrouwen. We willen daarom een nieuw verdrag, waarin staat hoe de vier landen op basis van gelijkwaardigheid gaan samenwerken.”

Wat Groenlinks betreft gaat Caribisch Nederland in de eigen energie voorzien en worden de eilanden een voortrekker in de Cariben. Verder staat er in 'Tijd voor nieuw realisme': „Voor Caribisch Nederland stellen we een sociaal minimum vast dat voorziet in een fatsoenlijk bestaan. Toegang tot eerste levensbehoeften, zoals medische zorg, drinkwater en elektriciteit, wordt gegarandeerd. We investeren in de marine, die we ook inzetten om het Caribisch deel van ons Koninkrijk te beschermen.”

Partij voor de Dieren

De Partij voor de Dieren pleit in haar verkiezingsprogramma 'Plan B - Idealisme is het nieuwe realisme' voor bescherming van de natuur in Caribisch Nederland. „Bonaire, Saba en Sint Eustatius zijn eilanden met een eigen grote soortenrijkdom aan planten en dieren. Er komen koraalriffen, zeldzame wilde orchideeën en meer dan tienduizend diersoorten voor, waaronder flamingo's, leguanen en zeeschildpadden. Door overbevising, klimaatverandering, baggerwerkzaamheden, erosie, toerisme en slechte afvalwaterzuivering worden deze unieke natuur en vele diersoorten bedreigd.”

'In vertrouwen' heet het verkiezingsprogramma van de SGP. „De financiële positie van de meeste Caribische landen binnen het Koninkrijk en op de BES-eilanden is zorgelijk. Nederland moet niet schromen stevig in te grijpen om de begrotingsdiscipline op orde te krijgen of als op (een van) de eilanden sprake is van slecht functionerend bestuur. Het aanstellen van een regeringscommissaris die gezaghebbend kan optreden, zoals op Sint Eustatius is gebeurd, is in dergelijke gevallen aan te bevelen. Bonaire, Sint Eustatius en Saba moeten ruimte krijgen voor eigen ethische keuzes, bijvoorbeeld op het terrein van de bescherming van het leven of huwelijk en gezin. De ministeries hebben bij de uitoefening van hun bevoegdheden bijzonder oog voor de specifieke situatie op de BES-eilanden.”

TWEEDE KAMER VERKIEZINGEN 17.03.21

Benoemingen

Tweede termijn

Gezaghebber Edison Rijna heeft bij het ingaan van zijn tweede termijn ten overstaan van plaatsvervangend rijksvertegenwoordiger Jan Helmond de eed afgelegd. Rijna zei uit te kijken naar voortzetting van de samenwerking met velen binnen en buiten het overheidsapparaat in de komende zes jaar. De herbenoeming door de Kroon geschiedde op voordracht van staatssecretaris Raymond Knops van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties na de fracties in de eilandsraad en de gedeputeerden te hebben gehoord.

Waarnemer

Per 1 oktober is Nolly Oleana voor een periode van drie jaar benoemd tot waarnemend gezaghebber. Oleana is hoofd van de dienst Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Caribisch Nederland. De post kwam beschikbaar nadat Curvin George te kennen had gegeven zijn functie te willen neerleggen.

Kabinetschef

Machteld Klaassen is in september aangetreden als chef van het Kabinet van de Gezaghebber. Zij maakte de overstap van het Openbaar Ministerie BES waar zij senior beleidsadviseur was. Voor haar verhuizing naar Bonaire was zij onder meer werkzaam voor de politie in Utrecht. Klaassen neemt de plaats in van Bert te Hennepe die naar het vasteland is teruggekeerd.

Griffier

Shuzelle Pieter is ingezworen als griffier. Zij was werkzaam bij de Rijksdienst Caribisch Nederland. De functie van griffier was vacant sinds Willem Cilia kenbaar maakte het tijd te vinden voor 'nieuw bloed'. De griffier heeft als taak de eilandsraad en de commissies te ondersteunen in hun volksvertegenwoordigende en controlerende functie.

Nieuw lid Cft

Glenn Thodé is door de ministerraad benoemd tot lid van het College financieel toezicht dat onafhankelijk toezicht houdt op het begrotingsbeleid en financieel beheer van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Hij was hij van 2008 tot 2011 gezaghebber van Bonaire, is sinds 2012 rector van de Universiteit van Aruba en maakte in 2015 deel uit van de Evaluatiecommissie Staatkundige Structuur Caribisch Nederland. Thodé is de opvolger van Herbert Domacassé.

Directeur R&O

Ingenieur Marlon 'Roy' Martina is de nieuwe directeur van de dienst Ruimte en Ontwikkeling. Hij was beleidsdirecteur bij het ministerie van SOAW op Curaçao waar hij ook tijdelijk secretaris-generaal is geweest. De Directie R&O houdt zich onder meer bezig met de verdeling van grond, het uitgeven van bouwvergunningen en de controle daarop, reclamebeleid en wegebouw.

Dialooggroep

Voormalig gezaghebber van Bonaire, oud-gouverneur van de Nederlandse Antillen en Curaçao en huidig staatsraad Frits Goedgedrag is door minister Kajsa Ollongren van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aangesteld als voorzitter van het 'Adviescollege dialooggroep slavernijverleden'. Het college zal „een reeks gesprekstafels over het slavernijverleden en de doorwerking daarvan in de hedendaagse samenleving voeren, gericht op verbinding en een bredere erkenning van dit gedeelde verleden.”

Samen tegen sargassum

Een paar keer per jaar drijven grote hoeveelheden sargassum van de Sargassozee richting Cariben. Dan kan het gebeuren dat het wier op stranden aanspoelt, afsterft, gaat rotten en daardoor stankoverlast veroorzaakt. Maar erger nog: het onderwaterleven bedreigt.

Ook bij Lac Bay - een van de mooiste plekjes van Bonaire - spoelt enkele keren per jaar

sargassum aan. De baai is vanwege de mangroves en zeeschildpadden een internationaal

beschermd gebied. Door de ondiepte is het wier een bedreiging voor schildpadden, vissen en ander onderwaterleven. Vrijwilligers worden opgetrommeld om de troep op te ruimen, een zwaar en vies karwei waarvoor veel handen nodig zijn.

Olieschermen die zich in verband met een oliebestrijdingsoefening op Bonaire bevonden lijken uitkomst te bieden. Natuurorganisatie Stinapa bedacht dat de schermen wellicht ook konden worden ingezet om sargassum naar een minder kwetsbare plek te leiden en van daar af te voeren. Dat blijkt als tijdelijke oplossing goed te werken, maar er is behoefte aan een robuuster systeem. Het Bestuurscollege overweegt de aanschaf daarvan.

Zeeschildpadden doen het goed

Waar op veel plekken in de wereld de zeeschildpaddenstand wordt bedreigd is die in de wateren van Bonaire - een belangrijke broedplaats - stabiel. Dat blijkt uit onderzoek van de Sea Turtle Conservation Bonaire (STCB). Sinds 2003 lopen medewerkers van de stichting en vrijwilligers over de stranden om schildpaddennesten te monitoren. Daarnaast vindt er vangst-merk-hervangstonderzoek plaats.

De populatie aan de westkust van Bonaire en rond Klein Bonaire telt ongeveer vijfhonderd groene zeeschildpadden en zeventig karetschildpadden. De uitkomsten van het langlopend onderzoek bevestigen de waarde van Lac Bay: de groene zeeschildpadden die daar worden aangetroffen groeien bijna twee maal sneller dan hun soortgenoten aan de westkust van het eiland.

Sinds de start van het onderzoek zet STCB 26 satellietzenders in op volwassen zeeschildpadden. Het begrijpen van de trekpatronen, samen met foerageer- en broedgewoonten, is essentieel bij het ontwikkelen van programma's om ze beter te beschermen.

STCB heeft een uitgebreid voorlichtingsprogramma waarin de lokale bevolking en bezoekers informatie krijgen over het be-

lang van deze bedreigde dieren voor het ecosysteem. Duikers en snorkelaars wordt opgeroepen alle waarnemingen en/of foto's van zeeschildpadden en andere soorten te melden op de website <https://dutchcaribbean.observation.org>.

Beschermvrouwe om hulp gevraagd

De Dutch Caribbean Nature Alliance (DCNA) heeft haar beschermvrouwe prinses Beatrix gemeld dat de zes organisaties die de natuurparken in het Caribisch deel van het Koninkrijk beheren als gevolg van de coronacrisis in financiële nood verkeren. De organisaties waaronder Stinapa op Bonaire zijn voor hun inkomsten sterk afhankelijk van bezoekers, maar door het wegblijven van toeristen is die bron grotendeels opgedroogd.

Waar de rijksoverheid bedrijven met een groot omzetverlies noodsteun verleent is er voor de natuurorganisaties in de Cariben voornamelijk geen compensatieregeling. DCNA wijst erop dat daardoor de taak de natuur te beschermen in het gedrang komt. „De situatie is nijpend. Er is een aanzienlijk risico op stopzetting van activiteiten.”

In de brief aan de prinses benadrukt de alliantie mede namens het Wereld Natuur Fonds Neder-

land en Vogelbescherming Nederland dat die natuur toch al onder druk staat. „Bestaande inspanningen hebben de achteruitgang van de natuur op de eilanden niet kunnen stoppen. Er is behoefte aan een gecoördineerde, Koninkrijksbrede inzet voor natuurbehoud in Caribisch Nederland, de hotspot voor biodiversiteit van het Koninkrijk der Nederlanden.”

„DCNA hoopt dat in de besprekingen over liquiditeitssteun en

financiële hulppakketten ook aandacht wordt besteed aan de continuïteit van het beheer van beschermde gebieden op de eilanden. Bescherming, beheer en behoud van de vitale natuurlijke hulpbronnen zullen van cruciaal belang zijn voor het herstel van beschadigde economieën na de Covid-19-pandemie.”

Prinses Beatrix tijdens haar bezoek in 2018 aan Bonaire.

Premier op de bres voor koraalgoed

Minister-president Mark Rutte heeft een lans gebroken voor het beschermen van het koraal in de Caribische delen van het Koninkrijk. Hij deed dat - per videoboodschap - in het kader van de Biodiversity Summit van de Verenigde Naties. De premier noemde twee voorbeelden van natuurherstelprojecten waarin Nederland investeert, het Markermeer en de koraalriffen in de Cariben.

„In het Caribisch deel van ons Koninkrijk zijn de omstandigheden anders, maar de uitdaging is vergelijkbaar. Daar werken we aan de bescherming van de prachtige koraalriffen die zo belangrijk zijn voor de biodiversiteit. Samen met natuurbeschermingsorganisaties en bedrijven investeren we in manieren om het koraal

gezonder en minder kwetsbaar te maken. Dat is goed voor de lokale economie en voor de natuur. Deze voorbeelden laten zien dat we het verlies aan biodiversiteit kunnen omkeren en habitats kunnen helpen herstellen. We hebben wat in te halen. Nederland investeert de komende tien jaar vijf miljard euro in de na-

tuur”, aldus Rutte die tevens pleitte voor de transitie van traditionele naar kringlooplandbouw. „Het is tijd voor actie. We kunnen de bocht ombuigen, maar we kunnen het alleen samen doen: boeren, natuurbeschermers, wetenschappers, regeringen, bedrijven en - cruciaal - jongeren. Samen moeten we onze ambities vertalen naar daden: zowel nationaal als internationaal. Dat is wat mij betreft de taak waar we voor staan. We kunnen het Global Biodiversity Framework niet een papieren tijger laten zijn. Dat is een soort die we willen laten uitsterven!”

Red het koraal

Door Tjeerd de Groot

Caribisch Nederland, bestaande uit Bonaire, Saba en Sint Eustatius, is een bijzonder gebied met een uitzonderlijk gevarieerd ecosysteem. Op de eilanden zijn zo'n tienduizend soorten bekend, maar het gaat slecht met deze natuur. Met name met het koraal. Zo is rond de eilanden de koraalbedekking met tachtig procent verdwenen sinds de jaren '70. Dit kan zo niet langer doorgaan.

Klimaatverandering is een van de grootste veroorzakers. Als gevolg van de opwarming van de oceaan sterft op grote schaal het koraal uit. Daarnaast wordt de zee vervuild door afval en zorgen invasieve exoten en loslopend vee voor verdere verslechtering van de natuur. Wetenschappers hebben voorspeld dat wanneer we op dezelfde manier blijven omgaan met de riffen ze over tien tot vijftien jaar grotendeels of zelfs hele-

maal verdwenen zijn. Er moet nu iets veranderen, voor het te laat is. Want los van de biodiversiteit is koraal belangrijk voor de kustbescherming en het is een bron van inkomsten voor de eilanden. Niet alleen vanwege toeristen, maar ook voor de visserij.

Hard geknokt

Als onderdeel van het Natuur- en milieubeleidsplan Caribisch

Nederland 2020-2030 maakte het kabinet in april bekend dat het zestien miljoen euro uittrekt voor natuurherstel op de eilanden. D66 heeft daar hard voor geknokt. Negen miljoen is een structurele bijdrage. 7,2 miljoen extra komt vrij voor het koraal voor de periode 2020 tot en met 2024. Dit is een aanvulling op de 1,6 miljoen euro die al voor natuurbescherming en landbouwontwikkeling van Caribisch Nederland was bestemd.

Eindelijk worden dus stappen gezet om de natuur op de BES-eilanden te behouden, te beschermen en te herstellen. Een goede ontwikkeling, maar D66 blijft erop toezien dat we de gestelde doelen behalen. Om het koraal te redden moeten we stappen zetten.

Waterkwaliteit

Succesvol koraalherstel en koraalbehoud gaan hand in hand met het verbeteren en beheren van de waterkwaliteit. Op dit moment verslechtert het water langs de eilandkusten door verschillende factoren. Een probleem op de eilanden is dat veel riool- en ander afvalwater in zee terecht komt. Dit komt doordat alleen op Bonaire een zeer beperkt rioleringsstelsel aanwezig is; op Saba en Sint Eustatius is dat er in geheel niet.

Naast riolering en effectieve afvalwaterzuivering is adequaat afvalbeheer gewenst. Afvalverwerking gebeurt op beperkte schaal en is een relatief dure aangelegenheid. Bovendien kan intensiever worden opgetreden tegen het illegaal dumpen van afval. Veel afval wordt niet gescheiden en belandt onverwerkt op afvalbergen. De afvalstoffen van deze zogeheten 'landfills'

komen terecht in het grondwater en uiteindelijk ook in zee. Van de stikstofuitstoot op Bonaire is veertig procent afkomstig van de vuilnisbelt. Dat vormt een bedreiging voor het koraal. Een hoge concentratie stikstof zorgt namelijk voor ongeremde algengroei dat letterlijk over het koraal heen groeit.

Landerosie

Op Bonaire, Saba en Sint Eustatius lopen tienduizenden loslopende dieren zoals geiten, koeien en ezels. Deze eten de eilanden kaal en verhinderen de aangroei van bomen, struiken en gras. Als gevolg van deze overbegrazing komt met elke regenbui zand en slib in de zee terecht. Het sediment waaiert uit en verstikt het koraal. De eilanden Saba en Sint Eustatius zijn inmiddels begonnen met het beheer van loslopende grazers, maar op Bonaire zijn nog flinke stappen te zetten. Er is een verbod voor loslopend vee van kracht, maar dat wordt onvoldoende gehandhaafd.

Zonnebrand

De koraalriffen van Bonaire lopen ook schade op door het gebruik van zonnebrandcrèmes van toeristen. Sommige soorten bevatten de stof oxybenzone die schadelijk is voor de waterkwaliteit en het onderwaterleven rondom het eiland bedreigt. In 2018 is door de eilandsraad een motie aangenomen om zonnebrandcrèmes te weren die het koraal in het Bonaire Marine Park aantasten. Sommige supermarkten verkopen ze niet meer.

Een mooie stap, maar de race is nog niet gelopen. Zo blijkt de uitvoerbaarheid van deze motie in de praktijk lastig. Veel toeris-

ten kopen namelijk zonnebrandmiddelen voordat zij op vakantie gaan en niet op het eiland. Daarbij meren ook veel cruiseschepen aan die duizenden passagiers meebrengen. Veel mensen hebben geen idee welke schade zij kunnen aanrichten. Informatie aan toeristen is daarom cruciaal, zodat zij andere keuzes maken bij het kopen van hun zonnebrand.

De natuur van Caribisch Nederland is van grote waarde voor ons land. Vandaar mijn oproep aan de regering en de eilandbesturen het volgende te doen:

- Realiseer een riolerings- en afvalwaterzuiveringssysteem op de eilanden voor 2025.
- Zorg voor een (beter) afvalverwerkingsstelsel, waarbij het dumpen van illegaal afval strenger in de gaten wordt gehouden en beboet.
- Stimuleer bewustwording onder de eilandbevolking wat betreft de gevolgen van het illegaal dumpen van afval.
- Pak loslopend vee aan, waarbij het duidelijk is bij wie de verantwoordelijkheid ligt voor handhaving en toezicht.
- Zorg voor betere kustbescherming en minder kustbebouwing door middel van het stellen van eilandoverstijgende kaders.
- Maak deals met cruisemaatschappijen en de eilanden, met daarin de afspraak dat schadelijke zonnebrandcrèmes niet meer aan boord worden verkocht.
- Geef voorlichting aan toeristen over schadelijke zonnebrandcrèmes. ●

Tjeerd de Groot is Tweede Kamerlid voor D66 met o.a. natuur in zijn portefeuille

www.bonairegov.nl